

Estudiosos del cooperativisme, han dut a terme un treball de recuperació de la memòria històrica cooperativa del barri de Sants a Barcelona, en el marc del projecte Sants Cooperatiu, de la cooperativa La Ciutat Invisible i la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya.

Què us ha impulsat a desenvolupar aquest treball?

Un dels nostres objectius és fomentar avui el cooperativisme al barri, i ens trobàvem amb un important buit històric, ja que la història cooperativa no estava escrita. Ens era imprescindible recuperar-la per aconseguir donar coherència al nostre treball i poder entroncarlo amb el que s'havia fet. Pensem que si un barri coneix i valora el seu bagatge cooperatiu, és més fàcil que neixin propostes cooperatives per l'actualitat.

El treball ens ha permès visualitzar com les cooperatives formen part de les xarxes de cooperació i del canvi social, i s'integren globalment amb el desenvolupament del moviment obrer. Hem pogut reconstruir el passat, visualitzar-lo, i establir punts de referència amb el món cooperatiu d'avui i del futur.

D'on heu tret la informació?

La recerca comprèn el moviment cooperativista al barri des de mitjans del segle XIX fins a la finalització de la guerra civil. Per tant ja han passat molts anys, i no queden persones que hi participessin directament. Només hem trobat gent que en aquells moments eren nens que van viure fets històrics cooperatius, i la seva visió és parcial i tenen records molt aïllats.

La major part de la informació l'hem obtingut de fons escrites, com ara material directe de les cooperatives (actes, documents, estatuts...); recerca d'arxius d'història local; buidatge de premsa cooperativa de l'època, com El cooperador cooperatista (1900-1905), i Acció cooperatista, en la dècada del 1920-1930; anàlisi de moneda de les cooperatives, que és molt abundant, està molt estructurada i ordenada per aficionats a la numismàtica, i incorpora informació molt interessant. I sobretot, les obres d'Albert Pérez Baró, cooperativista vinculat a la Cooperativa Teixidors a Mà, que va escriure les principals referències de la història del cooperativisme català.

Volem remarcar el suport que ens ha donat Dolors Marín, historiadora llibertària gran coneixedora del moviment obrer i llibertari de l'Hospitalet i les zones properes de Barcelona. Sobretot ens va ajudar a encaixar diversos elements que havien tingut incidència en el seu moment i que ens era difícil relacionar, com els moviments espiritistes, naturistes, de consum, l'educació, els sindicats...

Com sorgeixen les cooperatives al barri?

A mig segle XIX, Sants era un municipi agrari que es transforma amb la creació de tres grans fàbriques tèxtils: l'Espanya Industrial (Vapor Nou), Vapor Vell i Can Batlló. Per fer-nos una idea del què va suposar això, només cal tenir en compte que el Vapor Nou era en aquells moments la fàbrica tèxtil més gran de l'Estat espanyol, i va ser visitada pel rei. Ocupaven cada una milers d'obrers, homes, dones i nens. Aquesta transformació va comportar dos fets:

1. Conflicte de classes, fruit de les condicions laborals dels treballadors, que es van organitzar en sindicats, sobretot en la Federació de les Tres Classes de Vapors, per defensar els seus interessos i emancipar-se. Posteriorment, ja en el segle XX, l'organització sindical més important del barri fou la CNT, i el fet de guanyar moltes vagues fa que els patrons responguessin amb la violència, fins al punt que Sants va ser el principal escenari de l'assassinat de sindicalistes en els anys 20, a mans del Sindicat Lliure (organitzat per la Patronal), i que també es produïssin moltes execucions de persones vinculades a la patronal.
2. Autoorganització per afrontar la vida quotidiana i resoldre les seves necessitats. En un moment en què l'Estat era molt feble i no existien estructures de suport a les persones, aquestes s'autoorganitzaven en cooperatives, mútues, i organitzacions diverses de suport mutu. D'aquesta manera es construeixen edificis com ateneus, cooperatives i altres estructures, cobrint les seves necessitats de consum, cultura, educació, sanitat, benestar social. Les cooperatives i les organitzacions dels treballadors van generar una cultura social amb una influència decisiva en la configuració del barri, i en el futur del moviment obrer.

La majoria de cooperatives del barri tenien escola pròpia o recursos per escolaritzar els fills dels socis, era comú construir habitatges pels propis cooperativistes, impartien cursos de formació i xerrades sobre temes diversos (cultura, salut, transformació social...). Les cooperatives van anticipar l'estat del benestar, al marge de l'estat.

Quantes cooperatives hi havia i quines característiques tenien?

Tenim constància de l'existència de 28 cooperatives, la gran majoria de consum, que permetien més capacitat de compra i podien oferir als seus socis preus més econòmics.

Entre d'altres les cooperatives del barri eren La Formiga Obrera (1885), La Igualtat (1892), La Lleialtat Sansenca (1892), La Nova Obrera de Sants (1897), Model del Segle XX (1901), El Progrés Santsenc (1907), L'Empar Obrer (1909), L'Amistat Santsenca (1911), L'Actuació Econòmica (1917) o La Igualtat Cooperativista (1923).

També tenim constància de l'existència de diverses cooperatives de producció, com La Redentora (1889) que produïa rajoles, la Cooperativa Obrera de Cadirarires i l'Agrupació Vidriera (1932).

Algunes cooperatives de consum del barri eren coordinades en el Grup de Sants, integrada per sis cooperatives que realitzava tasques d'intercooperació (central de compres comuna, producció pròpia de carn, pa, pastes, per abastir les cooperatives), que entre moltes activitats va organitzar al barri la XIV Festa Internacional de la Cooperació el dia 5 de juliol de 1936.

Així mateix destaquem les xarxes d'ajuda mútua creades, com ara La Societat de Socors Mutu La Igualtat (1891-1904), o la Mútua Escolar Nostra Guardiola, que contribuïren a generar una xarxa de relacions d'ajuda mútua, de solidaritat i de capacitat col·lectiva d'organització, que permetien generar una sociabilitat de barri.

Al voltant la 1915, la cooperativa Flor de Maig, la més potent de Barcelona, amb 1.560 socis el 1927, va obrir a Sants la sucursal número 3, i tres anys més tard es va fusionar amb una cooperativa més petita anomenada La Formiga Obrera.

Què passa un cop finalitza la guerra civil?

Com a tot Catalunya, els feixistes tanquen les cooperatives i els cooperativistes destacats pateixen la repressió, la mort i l'exili.

Algunes cooperatives tornen a obrir però molt afeblides i amb un model de cooperativisme que està sotmès a les estructures polítiques franquistes. Per exemple, la cooperativa La Lleialtat Sansenca és autoritzada per la Falange a reobrir el 1941, però entra en declivi. Molts edificis es perden i sovint passen a mans privades. Trobem una excepció, amb La Popular Sansenca, que es recupera amb 50/60 socis. És l'únic cas del barri de recuperació, ubicant avui una part molt important del moviment cooperatiu, al carrer Premià. Allà hi tenen la seu diverses federacions de cooperatives i organitzacions vinculades al cooperativisme.

Altres cooperatives de consum del barri aconsegueixen sobreviure al franquisme, però aleshores es troben amb un model de societat basat en l'economia de mercat (grans superfícies comercials...) que també les fa continuar en crisi. Algunes, com la Nova Obrera va tancar com a cooperativa de consum i es va reconvertir en una cooperativa recreativa i cultural.

En aquest moment la gent del barri veu els edificis, però no els reconeix com a propis del bagatge obrer i cooperatiu del barri, donat que tenen usos fora del món cooperatiu.

Què proposeu per la Lleialtat Sansenca?

És un exemple de autoconstrucció d'un edifici, de dues plantes i terrat, aixecat l'any 1927 pels propis treballadors de la cooperativa, i dissenyat per l'arquitecte Josep Alemany. Com totes les altres, fou tancada amb la fi de la guerra, autoritzada el 1941 per la Falange i absorbida el 1943 per la Cooperativa Flor de Maig.

És un edifici que sorprèn per la qualitat de la construcció, i el seu estat de conservació, malgrat les vicissituds sofertes.

L'ajuntament en va aconseguir recentment la propietat, per una permuta, l'any 2006. És buit des de l'any 1988 i actualment no té cap utilització. Està catalogat com edifici protegit.

Entenem que la seva utilitat hauria de venir d'un procés col·lectiu de participació de les entitats cooperatives, veïnals, de cultura popular, socials... del barri. Estem articulant una proposta d'usos, i volem que sigui autogestionada per les entitats del barri.

Entre els usos que creiem que podria tenir aquest espai, esmentem:

- Viver de cooperatives.
- Cooperativa de consum.
- Cultura popular vinculada amb les entitats del barri.

Ara ja som una trentena d'entitats que donem suport al procés, entre cooperatives de treball i consum, associacions de veïns, col·lectius socials i de cultura popular del barri, a més del suport de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya, la Federació de Cooperatives de Consumidors i Usuaris de Catalunya, i de la CONFAVC. (<http://lleialtat.wordpress.com/historia>)

Qui va ser Micaela Xalmeta?

Fou membre de la Cooperativa La Model del segle XX. Va dur a terme la seva actuació durant els anys 20. Junt amb la Neus Martí, de la cooperativa Nova Activitat Obrera, van realitzar una tasca incansable per aconseguir la igualtat de drets de les dones dins el món cooperatiu, ja que entre d'altres discriminacions que havien patit, hi havia el fet que no podien ser sòcies de ple dret de les cooperatives. Creen l'Agrupació Femenina de Propaganda Cooperatista. Difonen el

cooperativisme de consum, reivindiquen el paper de les dones a les cooperatives, visualitzen el món femení dins el món cooperatiu, i són un exemple de treball i lluita per la igualtat.

Quines activitats heu realitzat en el marc del projecte Sants Cooperatiu?

En l'àmbit de la memòria cooperativa hem desenvolupat tres activitats:

1. La recerca històrica, que ja hem esmentat, a través d'articles a la premsa local i la premsa cooperativa.
2. Exposició, que ens permet difondre i visualitzar la memòria cooperativa del barri. L'hem portat a diversos indrets de Barcelona, com el barri de Sants, Nou Barris, Societat Naturista, Facultat de Pedagogia de la Vall d'Hebrón, Collblanc. Actualment s'exposa al Prat de Llobregat, i tenim previst que viatgi a Mataró, el Poble Nou de Barcelona, i d'altres. Estem disposats a cedir-la per possibilitar-ne la màxima difusió, i és a disposició de les entitats i organitzacions de l'economia cooperativa i de tothom que tingui interès en difondre les idees i la història del cooperativisme.

3. Visites als indrets d'interès cooperatiu del barri. Hem dissenyat un itinerari cooperatiu que ens permet descobrir on són les cooperatives del barri, en quin estat es troben, quins usos tenen... És un itinerari per descobrir aspectes clau del moviment obrer del barri, i permet reviure una bona part de la nostra història. Aquest itinerari ajudarà moltes persones a conèixer la història, i ens estem plantejant els mecanismes que podrien facilitar-nos oferir-lo de forma permanent.

A banda de la memòria cooperativa, com a Projecte Barri Cooperatiu hem impulsat moltes activitats per la promoció del cooperativisme en l'actualitat: el Dia del Cooperativisme el 5 de juliol del 2009, amb la Fira de Cooperatives, hem impartit tallers sobre cooperatives de treball, mercat social, assessories a persones que volen impulsar cooperatives, tallers a instituts... i aviat presentarem la reactualització del portal de les cooperatives de Sants (www.sants.coop) així com un mapa conceptual de la cooperativa de treball, entre d'altres projectes que tenim en marxa.

Què podria fer-se per continuar amb la recuperació de la memòria històrica cooperativa?

Amb la tasca realitzada hem donat un primer pas per recuperar-la, però queda molt per fer. En primer lloc s'hauria d'aprofundir aquesta recerca i publicar-la. Després seria molt important realitzar recerques similars als barris amb més tradició cooperativa de Barcelona, com ara el Poble Nou, Gràcia i la Barceloneta. Es tractaria de poder assolir una visió global de la memòria cooperativa a la ciutat de Barcelona, que pogués ser publicada. En aquesta línia hem presentat una proposta, i restem pendents de si es podrà realitzar.